

Xarxes de corresponsabilitat socioeducativa

Ester Gonyalons

RESUM

La qüestió que es planteja en aquest article és la conveniència i possibilitat de transferir i consolidar el model de xarxa com a fórmula organitzativa general, intencionada, per articular la corresponsabilitat educativa en el terreny local. Per generar aquest canvi és necessari el reconeixement professional de la col·laboració, la generació d'espais i l'acompanyament metodològic dels processos de treball en xarxa perquè siguin efectius i sostenibles.

RESUMEN

La cuestión que se plantea en este artículo es la conveniencia y la posibilidad de transferir y consolidar el modelo de red como fórmula organizativa general, intencionada, para articular la corresponsabilidad educativa en el terreno local. Para generar este cambio es necesario el reconocimiento profesional de la colaboración, la generación de espacios y el acompañamiento metodológico de los procesos de trabajo en red, para que sean eficaces y sostenibles.

I. INTRODUCCIÓ

Ja fa dècades que es parla del paradigma de la complexitat (Morin, 1990), i és que els fenòmens del món són molt complexos; hi convergeixen multitud d'elements, a més de múltiples i variades interaccions i processos amb un dinamisme constant. Tot i que aquest paradigma està més que teoritzat en el món epistemològic, encara no ha trobat el seu lloc en l'organització de la governança educativa. En el món actual tot està interconnectat; per això, es fa necessari un canvi de perspectiva que orienti noves maneres d'abordar el coneixement de la realitat i permeti la presa de decisions per construir noves maneres d'afrontar la vida.

En l'actualitat, la injustícia social i la insostenibilitat ecològica reclamen la construcció col·lectiva de noves formes de pensar, valorar, sentir i actuar en els individus i en les col·lectivitats. Cercar noves formes de relació és un repte en tots els camps humans: econòmic, polític, social... És un repte del pensament humà i, per tant, també per a l'educació en general.

Aquesta perspectiva és la que dona lloc a reivindicar per al nostre temps el principi de corresponsabilitat socioeducativa, entès com **el compromís de tots els actors socials, des de la seva especificitat i possibilitats, per contribuir a l'èxit de l'educació des del principi d'equitat** (Longàs i Civis, 2019).

Ja fa anys que José Antonio Marina va popularitzar la dita africana «Per educar un infant, fa falta tota la tribu», i va afegir: «Per educar bé un infant, fa falta una bona tribu». Per això, és essencial pensar en les condicions que ens permetran poder exercir la pràctica de la corresponsabilitat.

2. EDUCACIÓ I REPTES MULTIDIMENSIONALS: LA PERSPECTIVA COMUNITÀRIA

Una societat està formada per individus, però a la vegada cada individu reflecteix la societat. Aquestes relacions són bidireccionals; s'estableixen multitud de relacions i no es poden controlar tots els elements en joc. Tan sols una resposta conjunta pot garantir la màxima qualitat de l'acció educativa en termes de democràcia, equitat i responsabilitat.

L'educació, que no hem de confondre amb escolarització, l'educació entesa com aquella acció que molts agents (escolars i no escolars) desenvolupen per contribuir al desenvolupament de les persones, especialment infants i joves (Longás i Civís, 2019), no es fa en el buit, sinó en el context socio-cultural en el qual es desenvolupa. La interpretació i comprensió comunitària, territorial o local dels reptes pot ser clau per construir-ne una resposta, però no poden rebre una resposta acceptable sense un treball conjunt. En aquesta esfera de proximitat i quotidianitat en què se succeeix la vida i es configura la identitat de la majoria de persones, hi ha presents molts agents educatius o potencialment educatius que habitualment no es consideren com a tals, com poden ser la policia municipal, el mercat local o el teixit empresarial.

Assolir l'èxit educatiu dels infants amb independència de la seva condició socioeconòmica, garantir una bona transició entre escola i vida adulta, promocionar hàbits de vida saludables... Aquests reptes, i tants d'altres, interpel·len cadascun dels agents de la comunitat perquè són comunitaris (escola, família, centre de salut, regidors d'educació, joventut, serveis socials, tècnics dels ajuntaments, consellers, associacions de veïns, associacions esportives, de lleure educatiu, etc.).

La prescriptiva comunitària permet fer una passa qualitativament diferent i molt valuosa respecte de les connexions escola-territori més freqüents. La corresponsabilitat educativa ens obre al repte d'aconseguir que aquells agents que no tenen ni vocació ni consciència educativa puguin arribar a considerar que tenen alguna cosa a dir i a fer. Això vol dir comptar amb:

1. Serveis i ens del sector públic (ajuntaments, consells, Govern balear).
2. Actors del sector privat que tradicionalment no es consideren en l'acció comunitària (comerços, banca, empreses).
3. Comptar amb el sector tradicionalment considerat comunitari (entitats del territori, tercer sector, associacions, biblioteques).
4. Actors no identificats en els altres i que poden ser col·lectius, com infants, joves...

Corresponsabilitat, transdisciplinarietat, interinstitucionalitat; en definitiva, col·laboració entre actors i promoure una acció educativa integral. Reconèixer la interdependència positiva i compartir el propòsit entre els diferents agents són les claus per fer possible la corresponsabilitat.

3. ESTEM D'ACORD AMB AQUEST PARADIGMA, COM HO FEM? EXERCICI SISTEMÀTIC DE LA INTERDISCIPLINARIETAT I INTERPROFESSIONALITAT

En l'actualitat, no hi ha cap política, departament governamental, organització o programa que de manera individual pugui afrontar amb eficàcia els cada cop més complexos reptes socials i educatius. Cada vegada es veuen més forçats a abandonar les seves agendes particulars per constituir una agenda col·lectiva que unifiqui propòsits i ajudi a compartir esforços.

La metodologia a seguir és senzilla si s'accepta que l'ordre dels factors s'ha de capgirar.

S'han de diagnosticar les mancances, identificar els reptes i, a partir d'aquí, buscar els actors que poden ser part de la solució. Defugim la idea que cadascú fa el que pot amb el que té; el conjunt és més que la suma de les parts, i, per tant, el coneixement que es generi d'una xarxa de corresponsabilitat socioeducativa serà molt més que el que puguin fer les parts separadament.

No es tracta que cada part cerqui quina és l'acció parcial que pot fer per col·laborar. No es tracta de pensar què pot aportar cada institució tenint en compte les competències atorgades, el pressupost vigent, els convenis establerts..., per pal·liar o solucionar parcialment un problema; la clau és plantejar els reptes a la inversa: dotar dels professionals necessaris i crear xarxa al voltant dels reptes socioeducatius locals que es detectin.

Hi ha experiències arreu del món que han sorgit per donar resposta a situacions sobrevingudes en contextos de crisi econòmica i escassetat de recursos. La necessitat de respondre a la complexa trama de l'exclusió ha fet avançar les formes d'entendre la governança de les polítiques públiques davant les limitacions d'organitzar l'acció socioeducativa de forma jeràrquica i sectorial.

De xarxes, n'hi ha de moltes tipologies; poden ser molt específiques i centrades en reptes molt concrets. N'hi ha molts exemples, però el que més bé conec és el cas de Prometeus (el Raval, Barcelona), un projecte que va sorgir de la necessitat detectada pel director del diari *El Raval*, que va copsar que els joves, tot i aprovar batxillerat i selectivitat, no anaven a la universitat. Ja des de l'inici s'hi va implicar un professor de la Facultat d'Educació de la UAB, que també treballava en un centre socioeducatiu del barri. Es va començar amb una fase de comunicació amb instituts, joves i famílies i es va detectar que el motiu principal era que, conceptualment, la universitat era una cosa que no encaixava amb el seu autoconcepte afligit pels estereotips del barri. La xarxa va créixer i es van continuar establint mecanismes d'acompanyament per part de les universitats implicades tant per accedir-hi (procés de matrícula, beques) com un cop ja a la universitat (tutors i seguiment). Més tard, l'ajuntament es va interessar per la iniciativa i va col·laborar-hi econòmicament. Aquests joves es troben mensualment amb tot l'equip impulsor de Prometeus per fer un seguiment. En aquest cas, la potència dels nodes impulsors i les altres xarxes de les quals es va nodrir aquest projecte van tenir molt a veure amb el seu èxit, que ja ha vist com alguns dels seus joves es graduaven i ara acompanyen altres com ells a fer aquest procés.

Per altra banda, hi ha xarxes que estan fetes d'altres xarxes, com són els Plans Educatius d'Entorn. Són una iniciativa educativa de la Generalitat de Catalunya que vol donar una resposta integrada i comunitària a les necessitats educatives dels infants i joves, coordinant i dinamitzant l'acció educativa d'una zona, més enllà de l'àmbit escolar. Corresponsabilització i implicació de tots els agents educatius que hi intervenen, amb el lideratge educatiu dels centres i el lideratge institucional de l'ajuntament.

En aquest cas, la xarxa s'impulsa directament des de l'administració pública; en aquest cas, la Generalitat, que s'assegura que l'equip promotor impulsarà el naixement del Pla i el dinamitzarà fins que assoleixi una estructura organitzativa pròpia. Per això, el Departament d'Educació encomana aquesta responsabilitat al director dels serveis territorials que treballen conjuntament amb els tècnics o regidors dels ajuntaments.

D'aquesta manera, recentment, i a manera de bona pràctica socioeducativa, a Menorca s'ha creat el **Grup de Treball 0-3**, que s'ha constituït informalment però amb compromís i que reuneix moltes característiques que evidencien una bona pràctica en el treball d'aquesta xarxa socioeducativa, en tant que en formen part i hi participen regidors d'Educació de diversos municipis, el Consell de Menorca en l'àmbit tècnic i polític, l'Institut per a l'Educació de la Primera Infància, l'Equip d'Atenció Primerenca (per tant, el Govern balear), professionals dels àmbits de l'educació infantil i psicologia del territori... És a dir, és politicoadministrativa i interdisciplinària. Es tracta d'una xarxa que posa fil a l'agulla als temes que afecten el primer cicle d'educació infantil d'una manera no reglada però eficaç. Aquest grup va sorgir de la necessitat esdevinguda per l'estat d'alarma de l'any 2020, i arran d'aquesta necessitat real es va articular donant resposta a altres reptes pendents. A més, es troba telemàticament cada 15 dies; és a dir, està sistematitzada, tot i que no s'aixeca acta de les reunions i no hi ha nomenaments formals. És un grup de treball eficaç sorgit d'una necessitat real. Aquestes són algunes de les claus que més endavant veurem per a l'èxit de les xarxes de corresponsabilitat socioeducativa, però no ens avancem.

4. QUÈ NECESSITEM?

Potser aquest és l'apartat més breu però més important d'aquest article, entenent que, **sense aquestes condicions específiques, difícilment hi haurà treball en xarxa, i, si n'hi ha, no serà de llarg recorregut.**

- a) Promoure la cultura professional de la col·laboració on l'acostament, intercanvi i reconeixement entre sectors, àmbits i institucions suposi un enriquiment i un aprenentatge. S'ha de tenir en compte que ni tothom en sap ni tothom ho vol. S'ha de partir d'una bona col·laboració tècnica i política; caldrà trobar sistemes per formar i incentivar els professionals en xarxa perquè funcionin de manera correcta.
- b) Organitzar els serveis per al seu bon funcionament, i que el treball en xarxa i transversal sigui reconegut socialment i laboralment com una funció professional bàsica, i no depengui del voluntarisme o d'hores extres d'alguns professionals. En aquest sentit, l'espai també és important, tant el físic com el virtual, i això implica que hi hagi llocs on la col·laboració sigui possible. Per aconseguir-ho, s'ha de possibilitar que dins les jornades laborals es prevegin les tasques de perti-

nença a un grup de treball, a un grup motor, i que es tingui en compte que no es tracta tan sols d'assistir a les trobades sinó que la participació a una xarxa de corresponsabilitat implica feina, recerca, diàleg, creació de petits grups i revisió de textos d'altres companys. Tot això s'ha de tenir en compte perquè sigui possible. Algunes persones ho faran de manera voluntària, per interès personal, perquè formen part d'un grup de voluntariat o d'afectats d'alguna manera, però si els membres dels grups motor no tenen reconeguda aquesta tasca, això va abocat a l'extinció o a la no efectivitat per manca de temps i reconeixement.

- c) Acompanyar metodològicament els processos de treball en xarxa per aconseguir que siguin efectius i sostenibles. S'han de garantir xarxes que no depenguin de persones que en un moment en formen part, sinó que es fonamentin estructures i engranatges eficaços i estables. En aquest sentit, s'ha de fer palès l'organigrama de la xarxa, quines figures en són les impulsores, qui forma part de cada grup de treball o comissió i de quines institucions reben suport.

Tanmateix, arribats a aquest punt, i aspirant a l'excel·lència en matèria de connectivitat i abast en la resolució dels reptes, potser la perspectiva social i educativa ha de beure de la sistematització que presenten algunes teories de creixement econòmic i adaptar-la als nostres interessos per resoldre reptes socioeducatius. En aquest sentit, trobem molta coherència amb el sistema Pentagrowth (Creus, J., 2020) de creixement exponencial, que destaca 5 palanques de creixement, en aquest cas, adaptades lliurement al creixement de les xarxes de corresponsabilitat:

1. **Connectar:** com més gran sigui el nombre de nodes (persones, entitats, situacions) amb els quals connecti una xarxa, més potencial d'abast per resoldre els reptes que es plantegin.
2. **Agregació:** com menor sigui l'esforç que s'hagi de fer per involucrar nous nodes, major serà el potencial de creixement i d'abast.
3. **Apoderar:** com més capacitats que pugui aprofitar la xarxa tinguin els nodes, més potencial d'abast.
4. **Instrumentar:** com més ben relacionats, integrats en altres xarxes, vinculats a altres nodes, estiguin els membres de la xarxa, més capacitat d'abast.
5. **Compartir:** com més membres de la societat considerin propis els recursos compartits per la xarxa, més elevat és el seu potencial de creixement.

De nou, es fa palesa la importància de la sistematització de la xarxa i del compromís que es pren per formar-ne part.

5. S'HA DE TENIR EN COMPTE QUE...

El canvi no es genera només des de la visió i la voluntat, sinó que necessita coneixements i capacitat. La col·laboració amb les universitats, indiscutibles generadores de coneixement i d'avantguarda

educativa, podria ajudar en aquest sentit, estenent i sistematitzant els projectes de transferència que fan alguns grups de recerca.

Les xarxes de corresponsabilitat socioeducativa són estructures complexes, amb temps de creixement i consolidació lents a causa de la mateixa complexitat del treball en xarxa, la dificultat d'implementar una cultura de treball connectat i la mateixa naturalesa complexa dels reptes que s'aborden. Però, des de l'aparició massiva d'Internet, i sobretot des de la normalització de reunions virtuals, cada vegada més nodes són accessibles i es connecten entre si.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BONILL, J., SANMARTÍ, N., TOMÁS, C., PUJOL, R. M. (2004). «Un nuevo marco para orientar respuestas a las dinámicas sociales: el paradigma de la complejidad». *Investigación en la Escuela*, núm. 53, p. 5-19.

CREUS, J. (2020). «El informe @pentagrowth. Las 5 palancas del crecimiento exponencial. Una nueva mirada a las claves del crecimiento de las organizaciones en el entorno digital del siglo XX». *Ideas for change*.

LONGÁS, J. i CIVÍS, M. (2019). «Xarxes de corresponsabilitat socioeducativa». *Reptes de l'educació a Catalunya. Anuari 2018*, núm. 86. Col·lecció Polítiques. Fundació Jaume Bofill.

MORIN, E. (1990). *Introducción al pensamiento complejo*. Gedisa.

RIPOLL, O.; MASIP, M. i VALLVÉ, C. (2019). *Repensem els projectes educatius comunitaris, en clau 360. Guia pràctica per a entitats*. Comunitats que eduquen. Educació 360 a temps complet. Fundació Jaume Bofill.